

О особинама официра Војске Југославије

Пуковник мр *Радован Томановић* и мајор мр *Бранислав Ђорђевић*

Упуштајући се у вечити сукоб између стварног и жељеног аутори у чланку покушавају да одговоре на питање које су то особине потребне официру Војске Југославије. Полазећи од особина старешина које се цене у неким савременим армијама и особина старешина које су вредноване у Југословенској народној армији, аутори истичу две велике групе потребних (пожељних) особина официра Војске Југославије: карактерне особине и особине официра као команданта и организатора.

У другом делу рада разматра се однос официра према нормама друштвеног понашања (обичајне, моралне, правне, политичке, религијске и културне).

Увод

У последње време веома много се размишља о старешинама Војске Југославије, а посебно о квалитативним својствима њеног официрског кора. Снажан подстицај вођеним расправама дала су репринт издања дуго анатемисаних, капиталних дела војводе Живојина Мишића и Андре Гавеа,¹ у којима се стручно расправља о особинама официра. Борбена дејства (која су вођена на просторима бивше СФРЈ за заштиту српског народа) у којима је учествовао велики број наших старешина нуде драгоцену емпиријска сазнања о њиховим квалитативним својствима, али и намећу размишљање о питању које су пожељне особине официра Војске Југославије. Да би се на то питање дао барем делимично прихватљив одговор потребно је да се сагледа које се особине старешина цене код неких савремених армија, као и то које су особине старешина вредноване у Југословенској народној армији.

Особине официра ЈНА и савремених армија

За разлику од „буржоаских“ војних теоретичара, „социјалистички“ војни мислиоци (Енгелс, Лењин, Тито и др.) приоритетни значај придају субјективним особинама колектива (партијска, омладинска организа-

¹ Живојин Мишић, *Стратегија*, ВИНЦ, Београд, 1983. и Андре Гавеа, *Вештина командовања*, ВИНЦ, Београд, 1993.

ција...), док утицај и улогу старешина готово маргинализују.² У дефинисању потребних (пожељних) особина официра ЈНА, основно полазиште били су ликови и дела команданата и комесара из НОБ-а који су првенствено били класно и идејно опредељени. То потврђује и захтев маршала Југославије Јосипа Броза Тита постављен војним руководиоцима 7. октобра 1975. на Брионима: „Тражим да руководиоци, да командири и команданти у оружаним снагама буду комунисти по убјеђењу. Тражим од вас да још више посветите пажњу морално-политичком лику официра. Почните с том пажњом још у војним школама и академијама. У њима се мора добити битка за висок идеолошко-политички и морални лик старешине“.

Аутори који посебно обрађују лик старешине ЈНА као што су А. Лошић (*Одред ЈНА на Синају у време израелско-арапског сукоба 1967. г.*), Т. Кроња (*Војни старешина и личност војника у миру и рату*), Д. Арнаутовић (*О методама процене особина војних старешина*), М. Ибрахимпашевић (*О ауторитету старешине*) и М. Јовићевић (*Човек и колектив у критичним ситуацијама*), слажу се, уз извесна одступања, око ближег одређења особина потребних официру ЈНА. Према њима, те особине је могуће сврстати у три велике групе: (а) личне особине старешине у ужем смислу, међу којима се посебно истичу идеолошкополитичка усмереност, емоционално-вољна својства (сигурност, одлучност, одважност...), здравствена и физичка способност; (б) организаторско-руководилачке способности, под којима се подразумевају смисао за организацију и планирање задатака јединице и способност за руковођење војним колективом, и (в) стручне способности, међу којима се, поред стручности, издваја способност за неговање револуционарних традиција.

За разлику од идеолошки обојеног приступа, у савременим армијама проблему дефинисања потребних особина официра прилази се уз обимна научна истраживања. Ратови вођени у Кореји, Вијетнаму и Персијском заливу посебно су допринели да амерички психолози дефинишу потребне особине официра у ратним условима. У бројним стручним и научним радовима³ указује се на следеће особине официра: (1) јасно предвиђање; (2) високи захтеви у обављању задатака; (3) способност за мотивацију и (4) познавање својих људи. Општа карактеристика ставова америчких истраживача јесте да они наводе пожељне особине официра али не говоре о томе како се оне могу остварити у пракси.

У правилнику за оцењивање официра Бундесвера као најважније се наводе следеће особине официра: снага воље (одлучивања), осећај одговорности, другарство, наступ, способност схватања, смисао усменог и писаног изражавања, иницијатива, поузданост, сарадња, познавање

² „Утицај генијалних војсковођа у најбољем случају ограничава се на пролагођавање начина ратовања новом оружју и новим борцима“.

Фридрих Енгелс, *Анти-дириг*, Напријед, Загреб, 1945, стр. 172.

³ Calhoun Donald, *Persons in Groups*, Harper and Row, New York, 1976. Peter Watson, *War on the Mind*, London, 1978.

прописа, дар за организацију, смисао за контролу и самоконтролу и брига за потчињене.

Потребне особине официра у систему службеног оцењивања официра КоВ француске армије разврстане су у четири подгрупе:⁴ (1) карактер (упорност, способност утицаја на људе, способност самоконтроле, одговорност, одлучност, иницијатива и емоционална стабилност); (2) интелектуалне особине (општа и војна култура, радне способности, отвореност, осећај за организацију, способност резоновања и квалитетног доношења одлуке, стваралачки прилаз послу и способност памћења); (3) социјалне особине (смисао за сарадњу, способност прилагођавања, осећај за људе и друштвеност и (4) војничке особине (осећај за дисциплину, снага личног примера и приврженост позиву). Мада се може учинити да елементи у подгрупама нису најсрећније изабрани, њихова озбиљна анализа то у потпуности демантује.

Израелски војни стручњаци међу особинама које се траже од официра посебно наглашавају способност за командовање, оданост, одговорност у извршавању задатака, способности предвиђања и реаговања, склоност ка тимском раду, стабилност личности и професионализам.

У Црвеној армији бившег СССР-а, слично као и у ЈНА, цењене су три групе особина официра: идејно-политичка својства, организаторске способности и морално-карактерне црте личности.

На основу наведених гледишта у савременим армијама о потребним особинама официра може се закључити да се, поред универзалних особина (храброст, пожртвованост, организаторске способности итд.) захтевају интелект (ум, стручна оспособљеност), карактерне особине и пожртвованост.

Општи ставови о особинама официра

Ратна вештина, видећи у историји небројено много примера да маса војске није једнака њеној снази, да мале јединице побеђују велике, збуњено признаје да постоји један незаобилазан чинилац који је значајнији од броја људи и савремене борбене технике, а то је – официр. Официр је, како каже генијални ум ратоводства војвода Живојин Мишић, „... ослонац војске, а војска је ослонац државе. Стога се и вели с правом, да судбина војске зависи у ратно доба од официра а судбина државе зависи од војске. У страшним приликама ратним, војска је остављена тако рећи на милост и немилост официра, и онда је у њиховим рукама може се рећи и судбина целе државе“⁵.

Официр⁶ је личност са наглашеним индивидуалним особинама и специфичним обрасцима понашања. Он је социјално биће које у одно-

⁴ Bart Chares, *Нови систем оцењивања официра КоВ, Forces armees francaises*, 10/1973.

⁵ Живојин Мишић, *исто*, стр. 112–113.

⁶ „Официр је старјешина Војске, чији је задатак да обучава, одгаја и дисциплинује поверену јединицу, води је у рат и брине се за њу“, *Општа енциклопедија*, ЈЛЗ, Загреб, 1968, стр. 631.

сима са околином реагује веома активно, са властитим емоционалним доживљавањима, које не задржава само за себе већ их преноси и на друге. Официр је личност која има не само знање о свету у којем живи већ и интелигентан и непомирљив аналитички дух, склоност ка истраживању, способност да димензионише своје проблеме у времену и простору и да их повеже с чиниоцима у организационој структури и изван војске. Бавити се официрским позивом значи имати и власт и професију, и таленат и науку. То је струка за себе, посебна професионална делатност. У сваком конкретном случају официр сам одређује колико ће користити власт а колико професију, односно таленат и науку, и колико ће комбиновати наведене чиниоце. То је личност која се бори чврстом вољом и великим умом. Управља догађајима и утиче на способност других. Делује према властитим принципима, поставља циљеве и норме своје делатности у оквиру заједнички планираних интереса. Он треба да је стручно оспособљен, да влада војним знањем, познаје узроке свакодневних појава и њихова дејства, разуме и схвата мисао и жељу свог претпостављеног. Официр је борац на живот и смрт. Он обавља своју службу не штедећи свој живот. Њему је главни мотив оружана борба у сукобу две супротстављене стране, а његов живот је само средство. Он је личност и највећи патриот јер, поред осталог, за своју отаџбину улаже оно што му је најмилије – свој живот.

Средиште живота целе војске је официрски кор, а официри појединачно „... имају мисију да овладају масом и да на исту утичу у духу опште дужности, коју они представљају и којој друге обучавају“.⁷ Од официрског кора, од његове свести о дужности, од његове чврстине „... зависи животна сила војске, она животна сила која је увек спремна да се у тренутку појави тамо где је потребна и да спречи сваки немио догађај“.⁸

Официр мора волети свој позив. Мора се одушевљавати својим позивом и бити истрајан у реализацији задатака. На његов успех утичу и друге личности – потчињени и претпостављени. Мора бити спреман на успех и неуспех. Сваки неуспех треба да региструје, проучи и извуче поуке као доказ о недовољности свога рада, а не као доказ о неспособности.

Волети свој позив не значи само бити способан за супротстављање противнику већ и спреман на самоодржање у многим сферама друштвеног живота и способан за подношење умора, глади, жеђи, врућине, хладноће и неспавања. Према томе, од официра се тражи и промена природног стања ствари како би сачувао себе и потчињене. Официр „... мора да буде прожет нечим надљудским, надземаљским, свеједно како се то зове, геније или некако другачије“.⁹ Осим тога, савремени официр је и стручњак. Он руководи и рукује наоружањем које је на највишем нивоу техничког остварења. Зато је за постанак официра као стручњака потребно дугогодишње и стално образовање и усавршавање.

⁷ Андре Гаве, *исто*, стр. 122.

⁸ *Исто*.

⁹ Шлифен, *Кана*, ВИЗ „Војно дело“, Београд, 1953, стр. 225.

Официр мора, пре свега, да буде патриота. Дакле, отаџбина и народ су му најузвишенији идеал. Његов патриотизам се заснива на историјским условима из којих се формира свест официра о припадности храбром народу чије су тековине богате, а чији светли примери народа (ратника и официра израслих из тога народа) оплемењују душу. На простору Југославије живе народи чија је свака генерација водила рат за одбрану суверенитета, независности и националног идентитета. Зато стварање патриота треба почети од рођења детета, кроз све облике школовања и средстава информисања, а у војним школама треба довршити процес везаности будућег официра за своју отаџбину. Да би учвршћивала патриотизам својих официра, држава мора да „... уклони официре и војску од сваке политике и сваког учешћа у политичким догађајима земље, ако мисли да они обоје остану на достојној висини свога великога позива“.¹⁰ Припадност разноразним странкама и приврженост политичарима је *de facto* семе зла у официрском кору јер се тиме јача користољубље и разара патриотизам.

Рат је „... област самих опасности и зато је храброст прва особина ратника“.¹¹ Официр мора бити храбар,¹² што се огледа у изражавању моћи и снаге воље да савлада нагонски осећај страха и одржи способност за хладно расуђивање, доношење одлука за реализацију одважних акција и у најтежим тренуцима, као и у смелости и спремности да понесе одговорност за своје одлуке и дела. Храброст официра може бити индивидуална и колективна појава. Она је условљена индивидуалним психофизичким предиспозицијама, као и конкретним чиниоцима просторног и временског амбијента. Храброст је врлина коју официр доноси од куће, а њено испољавање може бити везано за конкретне околности, одређену улогу и делатност.

Осим личне храбрости, официр мора поседовати и способност владања догађајима, чврстину духа и снагу воље која надахњује потчињене и намеће се противнику. Наполеон је сматрао да одлика која уздиже војсковођу над просечним човеком јесте „... равнотежа ума, карактера и храбрости (...) Ако превлада храброст, војсковођа ће у испуњавању својих замисли поћи погрешно, даље него што је намеравао и обратно – недостајаће му предузимљивост и смелост за спровођење својих планова ако му ум господари над карактером или храброшћу“.¹³ Официр мора имати и моралну храброст за доношење одлуке у критичним ситуацијама, што подразумева и одговорност за могуће последице. Он мора бити свестан одговорности за донете одлуке, посебно када доживи неуспех. На развој храбрости непосредно утичу патриотизам и увереност у оправданост циљева за које се води рат, обученост,

¹⁰ Живојин Мишић, *исто*, стр. 117.

¹¹ Клаузевиц, *О рату*, ВИЗ „Војно дело“, Београд, 1951, стр. 67.

¹² Храброст се код нас означава појмовима: јунаштво, неустрашивост и херојство с тим што се под смелošћу подразумева почетни степен храбрости, а под херојством његов највиши облик.

¹³ Шапошњиков, *Мозак војске*, ВИЗ „Војно дело“, Београд, 1964, стр. 61.

дисциплина, квалитет командовања, познавање противника, губици људства, успех у борби итд. Официру се може „прогледати кроз прсте“ ако је учинио погрешку у руковођењу, али се никако не може оправдати његово кукавичко понашање.

Официр мора бити *образован*, тј. наоружан знањима, умењима и навикама из широког спектра вештина и наука. Он мора да буде широко образован и темељно обучен за своју струку и дужност потчињених. Образован официр има старешинску важност и моћ која утиче да се потчињени покоравају и дисциплиновано обављају све задатке. Официр који није образован и обучен за своју дужност постаје узрок недисциплине и нерада. Образовање официра може да се подудара са степеном напредовања и постављења на више дужности и мора да расте „одоздо навише“. Знање може бити „... различито према положају који заузима старешина; оно ће се односити на мање и ограниченије садржине ако он заузима нижи положај, а на веће и обимније ако је на вишем“.¹⁴ Млађе старешине далеко више цене претпостављене који имају огромно знање и искуство. У свакој јединици образовани официр који може да изврши сва наређења има сву власт. Војна власт је заснована на субординацији и начело старешинства мора бити хијерархијско. Дисциплина и војнички дух развијају се на темељним знањима и искуствима старијих, тј. на темељима старешинства.

Кроз своје образовање официр треба да развија и стваралаштво. Јер онај који ствара – изненађује, а изненађење је, вероватно, одлучујући услов за повољан исход борбе. Само онај официр који је образован, односно јак умом, „... појмиће потпуно своју дужност у свему пространству њеном и похитаће одважно на бојиште, да стане на браник своје отаџбине. Ћифта у мундиру официрском јест само официрска наказа која не може ништа да учини ни за себе ни за отаџбину“.¹⁵ Тежиште образовања мора да буде на вештини командовања, организовању и извођењу борбе и врхунском познавању употребе целокупне војне опреме.

Енергија је основ за командовање, па официр мора да буде *енергичан* (одлучан, отресит, одважан, силан). Енергичан официр осећа дужност, има част и одговорност. У најтежим часовима опасности официр је дужан да руководи својом јединицом одлучно, одважно и силно. Одлучно изражена воља ретко када наилази на отпор, она увек импонује маси која управо хоће да обавља све задатке али да, при томе, осећа неку сигурност. Војвода Ж. Мишић каже да „... када се пак војска научи на послушност на оданост команданту, онда она може да почини чуда од храбрости. Али са друге стране одлучна воља без самопоуздања не да се замислити. Самопоуздање је поред осталог израз неке једностраности код дотичног команданта које је уосталом врло нужно. Одлучна воља са самопоуздањем јесу, дакле изврсне особине за једног команданта, које су често пута некорисне лично за њега самог, јер с тим

¹⁴ Клаузевиц, *исто*, стр. 109.

¹⁵ Живојин Мишић, *исто*, стр. 113.

особинама он товари на себе терет велики¹⁶. Да би официр био енергичан, мора бити васпитан, а добро васпитање је тешко замислити без племенитости, која изазива неустрашивост и храброст.

Енергичан официр мора да преузме одговорност. У оружаном борби потчињени обављају све задатке, и у највећој опасности, само кад знају да је и други одговоран и да ће и други одговарати за последице. Официр мора знати да у току рада и оружане борбе на психофизичко стање потчињених утичу многе ситуације које имају негативно или позитивно дејство. Зато официр мора да познаје своје људе, да дубоко продре у њихове душе и срца, те да упозна тајну њихове природе, јер ће само на тај начин моћи да подешава своје одлуке. Познавање својих војника омогућује му да им даје конкретне задатке, што је један од предуслова за успешно савлађивање вештине командовања.

Официр мора да буде и суров. Без те особине у условима савременог рата реализација задатака била би доведена у питање. У рату се официр налази на попрштима сваке беде и несреће, а да би остао на висини свог положаја, веома одговорног, у неким случајевима мора да испољи и извесну суровост да би постигао задани циљ. Уосталом, командовање војском не може бити добро ако није утемељено на чврстој вољи и суровости. Суровост је блиска осећају „величине“ који мора да има сваки официр. Сем тога, и официр је човек од идеја и виших осећаја, па понекад мора да буде и себичан, јер „без себичности ништа велико није створено“.

Пример официра важи као закон. То је најјача и најочигледнија метода утицаја на потчињене, па официр мора *служити примером*. Војник ступа у борбу из више могућих разлога (патриотизам, обавеза, авантуризам итд.), али наставиће да се бори, и то успешно, првенствено ако има поверења у официре који га воде, који својим личним примером гуще код војника сваку жељу за протестом. Пример официра је јачи од најснажније речи. У критичним тренуцима једино се тако могу спасити и подићи војнички морал и дух. Често се дешава да официр мора да буде први у критичним и тешким ситуацијама, а потреба за примером официра толико је јака у војсци да је млађи увек очекује.

Ништа није толико негативно у војсци као када официр једно говори, а у критичној ситуацији другачије поступа. Један од услова за успешно командовање јесте „... наћи у самом себи, у својој свести о дужности, потребан подстрек за залагање свих својих сила у свој службени позив и то са потпуним самоодрицањем“¹⁷. Војска може, а посебно млади, да следи и лош пример официра. Предњачити позитивним примером веома је тешко. За то су потребни патриотизам, храброст и добро васпитање, па је зато, поред осталог, официрски позив тежак и тражи од човека потпуно ангажовање.

Официр мора да буде *тактичан*. Његово понашање према потчињенима мора увек да буде искрено, прилаз тактичан, разговор пријатан и

¹⁶ Исто, стр. 296.

¹⁷ Андре Гаве, исто, стр. 165.

охрабрујући. Ако се официр стално мења, час је благ и приступачан, час сувише званичан, час једну исту ствар посматра строго, а други пут је гледа кроз прсте, за њега се каже да нема изграђен метод и такт. Зато треба ценити Гавеа који сматра да официр који због своје неспособности „... налази утехе у томе што баца кривицу на рђаву вољу или неспособност својих потчињених, представља у војничком занату само рђавог шегрта“.¹⁸ Несталност официра изазива несталност потчињених. Они неће знати како да се понашају у одређеним приликама, тешко ће обављати дужност, неће разликовати битно од небитног, шта је нужно, а шта потребно. Биће склони грешкама и често ће од ситница стварати огромне грешке које доводе до озбиљних повреда дисциплине.

Официр мора да буде *правичан и строг*. Правичност се огледа у приступу да су сви једнаки, у правичном оцењивању сваког појединца према закону и заслуги, и правичном похваљивању или кажњавању. Строгост официра огледа се и у томе да никада ни једну грешку у служби не пропушта и да је не оставља без нужне оцене. Оба наведена својства су повезана. Строгост без правичности је тиранија. Правичност без потпоре строгости подудара се са неправичношћу и јако штети дисциплини. Интереси службе, закон и прописи јесу мера правичности и строгости. Још је Вегеције у доба Римске империје тврдио да официр „... мора истаћи своје врхунско достојанство и ауторитет и одржавати их строγοшћу. Све војне злочине мора кажњавати по најстрожем слову закона“.¹⁹ Често се чује да је неки официр „благ“, други „строг“ итд. Међутим, служба у војсци захтева да су сви једнаки. У основи, то се може десити ако су закони и правила недоречени, па официри поступају свако по свом поимању, а може проицаи и из издизања личности официра изнад закона и прописа. На пример, има официра који се не устежу од строгости, као да је она важнија од законитости, или који сматрају да је неки пропуст „ситница“ заборављајући да се васпитање потчињених састоји управо у правилном решавању неприметних ситница. Дobar избор официра за поједине дужности, официра са знањем и искуством, са стеченим гласом и независним положајем битно ће утицати да потчињени испуњавају своје дужности и осећају се да ће бити правично оцењени – за успех похваљени а за неуспех кажњени.

Официр мора да буде *честољубив*. Осећање моралног задовољства и уживање уколико послове и задатке обавља успешно и велике гриже савести уколико их не обави мора бити питање части сваког официра. То је важна особина официра, покретач рада и труда. Официр је чедо војске, жртвује се за њене интересе, па зато и честољубље не сме бити противречно тим интересима. Бити честољубив само за себе јесте себичност која значајно утиче на јединство, другарство и војнички морал. Честољубље у војсци „... састоји се у томе, да сви официри и војници без разлике жртвују интересу војске сву своју мисао, вољу и моћ“.²⁰ Официр који није честољубив нема унутрашњег покретач-

¹⁸ Исто, стр. 13.

¹⁹ Вегеције Ренат, *Расправа о ратној вештини*, ВИНЦ, Београд, 1991, стр. 67.

²⁰ Димитрије Ђурић, *Основна тактика три рода војске*, Београд, 1879, стр. 19.

ког духа за велика дела, тако да ће напослетку и његова одлучна воља подлећи ситуацији која се збива у окружењу. Без обзира на то да ли има дара или не, официр мора мирно да поднесе разочарења и ударце судбине. Он не сме да спроводи дисциплину према потчињенима, а да сам не буде дисциплинован. Има официра који у пресудним тренуцима остају тврдоглави или се препиру о својој надлежности на рачун успеха, и који се због какве мале ситнице потпуно деморалишу. Честољубље мора да буде засновано на позитивним особинама које ће војску одржати јединственом, односно које је неће растројити.

Пораз је вероватан исход за официра који увек чека да се нешто деси. Он мора јасно да претпоставља стварну ситуацију у којој му се налази јединица, у каквој ситуацији је противник, да унапред ствара слику ситуације после два, три и више дана. Зато официр мора да добро *познаје ситуацију*, са јаком моћи предвиђања сваког тренутка.

Официр треба да буде *инвентиван*. Проблеми војске не могу да се решавају по шаблону. Свака ситуација захтева студију свих чинилаца од којих зависи решење, а свака комбинација нових елемената даје нову структуру решења. Да би успешно сагледао нове принципе и методе официр треба да је инвентиван, односно да не робује навикама, искуству и доказима праксе.

Креативност је способност официра да претвара теорију у праксу, и обрнуто. То је способност брзог и правилног повезивања свих чинилаца од којих зависи решење било које одлуке, па зато официр треба да буде *креативан*.

Официр треба да буде *славољубив*, односно да тежи великим делима и да постане познато име у свом народу. Међутим, официра не сме да обузме страст за славом. Официр мора да стекне име и глас, да буде популаран на вредносним делима војске. Популарност која није часно заслужена, срамна је за официра.

Наведене особине су неке од оних које требају да красе официра Војске Југославије. Неке од особина су урођене, друге се стварају образовањем и васпитањем, треће настају под утицајем окружења, четврте на законима итд. Међутим, без обзира на то како настају, сваки официр би морао да се уклопи у кодекс тих особина.

О особинама официра Гаве је рекао следеће: „Интелигенција, карактер, пожртвовање то су три првокласне особине сваког старешине и, од свих трију особина, последњу је потребно имати у најјачој мери. Интелигенција – то је пут којим треба ићи, и то потпуно осветљен; карактер – то је морал који одговара снажним мишићима, који нас доводи до одморишта; пожртвовање – то је страсна сила која ће нас навести да непрекидно и по сваку цену идемо само ка циљу, пожртвовање, то је наш подстрекач у обављању службе“.²¹

О значају официрског карактера говорио је и војвода Мишић: „Бескарактерност је онај опаки црв, који својом мађијском снагом

²¹ Андре Гаве, *исто*, стр. 15.

уништава и најелементарније принципе целокупног војничког живота. Ако се бескарактерност усели једанпут у официрски кор, она толико и тако поткопа све основе војничког бића, да онда ту не може ни бити говора о доброту официрског кора па ни о доброту војске“.²²

Особине официра као руководиоца и организатора

Особине официра као руководиоца и организатора утемељене су на урођеним особинама (склоност, емоционалност, мотивисаност) које, на неки начин, треба обрађивати да би се од њих створио официр Војске Југославије. Другу групу чине стечене способности које се стичу сталним усавршавањем, путем образовања и урођених особина (способност као култивисана склоност, темперамент као култивисана емоционалност, амбиције као култивисани мотиви). За позив професионалног официра треба одабрати одговарајући начин доградње урођених особина да би се добиле пожељне способности. Способност сваког официра можемо тражити према циљевима у каријери професионалног војника (положај, углед, резултати, рад, знање, учење, уклапање у војни колектив, стандард) и одговарајућих личних способности за постизање сваког циља, односно напредовања у каријери. Да би официр био добар организатор и руководиоца мора поседовати: таленат, интелигенцију, прихватљивост, друштвеност, вредноћу, искуство, морал, темперамент, иницијативу и ауторитет.

Официр је *талентован* ако има урођену способност и даровитост за стваралаштво и репродуковање вештине. Сложеност официрског позива захтева од појединца посебну обдареност да у свим ситуацијама учача важне догађаје и њихове етапе и фазе, као и кључне проблеме који настају у тим догађајима. То значи да бављење официрским позивом захтева од официра способност брзих корекција одлука и њихово прилагођавање променама ситуације. Таленат се може култивисати и развијати. За официра је важно да, поред свог талента, гаји и развија таленат својих потчињених. За то су потребни амбиција и тренинг, али и интелигенција, прихватљивост од стране војног колектива којим командује и друштвеност као услов за прихватљивост.

Интелигентан официр је способан да истовремено анализира и комбинује већи број појава и чињеница. То је способност еластичног приступа новим ситуацијама и људима. Интелигентан официр све проблеме решава брзо, изналази нова решења, прилагођава своје реакције ситуацији и закључује према насталој ситуацији. Официру су „...поред природног дара, чврстине карактера итд., потребна још и јака интелигенција и озбиљна научна подлога“.²³ Интелигенција је урођена особина која се може дограђивати кроз образовање. Развија се упоредо са развојем мозга и његових функција, учењем и доласком до нових знања, вештина и навика. Официру је интелигенција потребна због тога

²² Живојин Мишић, *исто*, стр. 114.

²³ *Исто*, стр. 15.

што су задаци које извршава сложени, разноврсни, са бројним различитим појавама и ситуацијама. Интелигентан официр се може ослањати на таленат, а мање на науку, професију или власт. Међутим, да би официр напредовао на хијерархијској лествици мора, поред талента, поседовати сазнања из више наука и научних дисциплина како би унапредио своју професију и имао власт над потчињенима.

Прихватљивост је урођена особина која официра чини прихватљивим за личност руководиоца од стране групе или војног колектива. Која обележја те личне особине треба да има официр зависи од тога каква је намена јединице и у каквој је јединица борбеној ситуацији. Прихватљивост је теже остварити уколико је јединица мања, што значи да је она важнија за официре на нижим дужностима. Потребна је као услов да средина (група – колектив – јединица) омогући официру да се даље оспособљава (да учи и да се усавршава) како би се на најбољи начин уклопио у своју јединицу. Јединица ће прихватити само оне официре који се због својих квалитета издижу изнад њених чланова.

Да би се официр уклопио у војни колектив (јединицу) мора бити *друштвен*. Свака јединица је нека врста функционалног система чијем функционисању припадници те јединице дају свој допринос, а он је у директној функцији борбене готовости и моћи јединице. У ту борбену моћ официр мора уложити највећи напор да би се могао уклопити у војни колектив. Што је већа јединица и официр на вишој дужности, то је његова улога важнија. Ако се у процесу командовања више примењује таленат него наука, односно професија и власт, онда је друштвеност важнија од осталих личних особина.

Официр мора бити *вредан*, а таквим се сматра онај официр који осећа већу склоност према раду, јер је ефектни показатељ вредноће однос према раду. Вредноћа се може култивисати, а резултат те култивисаности у Војсци Југославије је радна дисциплина. Она се преноси на јединицу. Ако је официр вредан и његови сарадници ће бити вредни, и обратно. То показује да официр мора бити вредан на свим дужностима и хијерахијским нивоима. Вредноћа комбинована са знањем услов је за обављање тих задатака. Она је приоритетна особина, посебно у научним установама Војске Југославије, где се проблеми решавају научним поступком. Ту су проблеми увек нови и не могу се рутински решавати.

Искуство официра је врлина која се добија и изграђује запажањем, схватањем и памћењем. То су особине које се кроз војне школе и праксу морају култивисати, јер квалитет урођених особина и степен њихове култивисаности обезбеђују употребљивост искуства. За запажања се користе чула, и то тако што се пажња обраћа само на оно што је значајно. За официра је важно да запажа оно што утиче на постизање циљева војне организације, односно на обезбеђење оних резултата које захтева ситуација или претпостављени. Схватање је повезивање нове импресије са старим знањем; оно ће бити брже и правилније уколико је мање нових импресија а више старих знања. Памћење служи да се у

поновљеним запажањима истих појава може користити формирано схватање о утицају те појаве на циљеве и квалитет рада. Од памћења се тражи да буде прецизно и трајно. Импресије почетника су дубље него импресије стручњака, официра са дугим стажом. Од те дубине зависи прецизност памћења.

Искуство и рад формирају официра као професионалног војника. Они утичу на технолошку дисциплину, која путем образовања утиче на стицање знања, вештина и навика. Радне навике, комбиноване са вештином, омогућују да се са мање напрезања остваре исти резултати. За официра је важно да има две врсте искуства: искуство у обављању професионалних послова војника и искуство у командовању војном јединицом. Пошто је војни позив динамичан, искуство се мора стално проверавати и допуњавати због разлике у условима у којима је стечено у поређењу са условима у којима се користи. Тиме се личност официра стално дограђује и усавршава. Официр је члан војне организације и у обављању својих дужности налази се у сталној зависности. Војска Југославије зависи од официра, али и он од ње. Та веза је регулисана одређеним писаним законима и неписаним друштвеним нормама.

Морал је особина која помаже официру да се придржава свих прописаних веза војске и друштва. То је став према војсци и друштву, па од степена његове култивисаности зависи углед који појединац од њих добија. За култивисање морала официра брине војна организација прописивањем или предузимањем санкција према некултивисаном моралу. Сваки официр сам брине за култивисање свог морала изграђивањем одговарајућих навика. Морал официра је значајан на свим хијерархијским степенима командовања. Међутим, што је виши степен командовања, то су ригорозније моралне норме, па су, уколико се појединац њих не придржава, веће последице по потчињене. Успех војне јединице зависи умногome и од морала команданта и команде.

Темперамент као особину официра карактерише његов став према потчињенима, јер им он даје задатке, комуницира са њима, координира и контролише њихов рад, подстиче их и стимулише. Темперамент се култивише тако што се уважава став потчињених, изражава воља и способност да им се помогне и на пристојан начин указује на грешке. Осећање уверености да је помоћ присутна иако се не користи одржава самопоуздање и веру у успех. Својим ставом и повезивањем са потчињенима и сарадницима официр треба да обезбеди уверење својих људи да је он објективан регулатор њихових активности, више пратилац него надзорник њиховог рада и њихових резултата, користан инструктор, објективан симулатор и извор одушевљења за рад, пословни пријатељ и друг, али у одређеним околностима и власт. Официр ће успешно култивисати свој темперамент ако никад не заборави да је поштовање туђе личности услов за очекивано поштовање сопствене личности.

Предузимљивост је особина која је потребна да би официр могао да оствари задани циљ на скали циљева. Официр без иницијативе не стагнира, већ назадује. Важно је „... да су армије жив организам само

онда када у њима постоји дух иницијативе – у противном оне су троме и млитаве“,²⁴ јер је официр позван да коришћењем савремене технике, талента, науке и професионалне праксе изналази решења која нису предвиђена прописима. Тако обезбеђује примењивање постојећих прописа, што омогућава, у коначном, ефикасно функционисање његове јединице и потребан прогрес. Иницијатива се култивише тако што се стално одржава позитиван став према задацима и проналази нова заинтересованост. Официр треба у свим условима, били они повољни или неповољни, да види само позитивне могућности за даље усавршавање метода рада. Из свог непријатног искуства треба да извуче објективну поуку. Официр треба да има пред очима свој циљ, а не да се губи реаговањем на споредне и безначајне појаве и тешкоће. Официр не сме да буде песимиста, али у свом оптимизму мора бити реалан. Колико сме да буде оптимиста зависи од прихватања ризика, јер само веровање у успех није довољно за његово обезбеђење. Ако се ризик не може прихватити, песимистички став према задацима претвара се у обазривост, која је увек пожељна. Ако се ризик може прихватити, оптимистички став треба потхранити еланом и самопоуздањем. Култивисана иницијатива предуслов је за успешно командовање. Иницијатива се култивише организацијским границама у оквиру који представљају одлуке виших органа у војсци и проверавањем сваке идеје помоћу технике извршавања, постојећег талента, научних тековина и професионалног искуства.

Официр мора да има *ауторитет*. Ауторитет официра је трострук: лични – осећање поштовања које потчињени и претпостављени имају према личности свог официра; стручни – осећање поверења према стручности, и положајни – осећање потребе за незамерањем.

Лични ауторитет официра ствара се и култивише испољавањем карактеристика личности: здравља и физичких особина, интелигенције, морала, неговања сарадње, испољавањем жеље за указивање помоћи и слично. Жеља да се другима помогне изазива поштовање, али за ауторитет официра је веома опасно да ту жељу испољава обећањима која не може испунити.

Стручни ауторитет официра ствара се и култивише испољавањем стручности професионалног војника. Опште и стручно образовање и искуство најефектније се испољавају резултатима рада и обављања задатака. У принципу, стручни ауторитет официра је потребнији у случајевима када се више користи наука и професија него таленат и власт.

Положајни ауторитет стиче се и губи постављањем официра на одређено формацијско место – положај. Тај ауторитет је привремен и релативан за разлику од личног и стручног ауторитета, који су независни од положаја и времена. Пошто положајни ауторитет изазива страх, официр најмање треба да се служи својим положајним ауторитетом,

²⁴ Андре Гаве, *исто*, стр. 58.

јер је страх последње средство које треба користити. Официр мора да се труди да код својих сарадника ствара ауторитет задатка – посла а не ауторитет личности. Ауторитет расте способношћу и угледом официра у односу на потчињене.

Официр и норме друштвеног понашања

Обичајне норме произилазе из друштвеног живота официра и имају карактер регулатора друштвених односа. То је понашање официра према нормама чији се формални извор не налази у неком од прописа које доносе надлежне старешине или органи, него у обичајима народа Југославије.

Обичаје народа Југославије, уколико нису у супротности са тековинама Војске Југославије, треба поштовати и дограђивати. Официри Војске Југославије треба да траже регулативе за изражавање нових облика непосредних веза између припадника Војске и нових облика заједништва, чије би норме живљења стварали сами чланови официрског кора као израз оних садржаја заједништва које спонтано граде људи у слободној заједници. У постојећем прелазном периоду изражени су сукоби појединаца са пробуђеном свешћу о властитим потребама и интересима и наслеђених норми из ЈНА. Те проблеме треба превазилазити, а мотиве понашања официра приписивати моралној свести, која постаје облик вредновања официрског понашања и пристојности. Обичајне норме официра треба да постану стварне норме које обезбеђују услове за развој Војске Југославије, у којој нема могућности за одвајање официра од утемељених обичаја њиховог народа.

Моралне норме, као посебна сфера друштвене свести, постоје у облику система дужности и врлина које имају опште важење у нашој војсци, а који се испољава у свести сваког официра. Свест официра је интернационализовани систем важећих норми којим се одређује шта је добро, а шта зло за појединца, потчињеног, одређено друштво и војску у њему. Морална свест официра почива на аутономији, на свести сваког појединца о личној одговорности за своје поступке, однос према потчињенима и претпостављенима, војсци и друштву као целини. Из те свести настаје облик односа официра према потчињеном и претпостављеном који називамо поштовање другог. У основи, морална свест официра је свест о властитим, на аутономним одлукама заснованим дужностима као услову свих задатака који му се постављају. У вези с тим, Гаве каже: „Али да би један старешина био савршен, њему су потребне још неке ретке особине: спокојство које иде до непоколебљиве хладнокрвности; висок ум који човека уздржава и онемогућава му личне заблуде; доследност; истрајност, која нас нагони да посао непрекидно продужавамо све дотле докле га не свршимо и који никада не допушта да посао због замора остане непотпун; здраво и правилно расуђивање, којим се оцењују средства према дејству које она произведе; такт; оштроумност; посматрачки дух...“²⁵

²⁵ Исто, стр. 165.

Морална свест официра је свест о ономе што официр треба да чини да би био омиљен, цењен и поштован у свом колективу. Официр нема морала ако не поштује аутономију потчињеног и претпостављеног и, на основу тога, право на различите процене ситуације за исте циљеве. Према томе, сваки официр ствара свој морал, који има посебан утицај на стварање морала у Војсци Југославије. Морал војске и официра мора да буде убедљив и очигледан. Он не сме да буде диктат нечије воље него објективна стварност, а своју снагу да црпе из себе, без особитих потреба да се остварује путем принуде.

Правне норме су правила која регулишу понашање официра и примену санкција у случају прекршаја. Оне изражавају интересе официра, али на начин који не зависи од самовоље официра као претпостављених. Оне су основни друштвени регулатор владавине војних и других закона, где је искључена индивидуална самовоља и потчињавање било чијој појединачној вољи. Значај важења правних норми могућ је само у условима независности законодавне власти од хијерархијског система војног руковођења и независности војног судства. Војни закони морају да буду одређени тако да се не могу произвољно тумачити. Војним законима одређује се сфера деловања официра на њиховој функционалној дужности до које могу остварити своје циљеве, приватну и јавну сферу деловања, допуштена одступања и дозвољена средства ради остваривања функционалних обавеза. Правне норме захтевају од официра да своје поступке доводе у склад са обавезним нормама и оне просуђују, пре свега, последице понашања. То је систем негативних норми забрана, а оне одређују само границу слободе о којој сваки официр мора водити рачуна како не би био изложен одговарајућим санкцијама. Свака правна норма састоји се из два основна елемента: диспозиције и санкције, при чему се за понашање официра примењују један или други елемент, никако оба.

Политичке норме одређују циљеве и средства за постизање и одржавање циљева борбене моћи Војске Југославије. Основне норме обрађује политика одбране, која треба да одреди интересе војске и да их наметне друштву. Политичке норме су путоказ у развоју одбране СР Југославије. Оне су смер и метод рада официра на јачању и стварању услова који омогућују успешну одбрану земље.

О значају односа државе према својој оружаној сили Димитрије Ђурић је још крајем прошлог века казао: „Ако ли је држава насилна, неприродна, тј. њени народи нису равноправни или се деле на господаре и рају, онда ће и састав војске бити нечист и јединство лабаво. О другарству, пожртвовању итд. у таквој војсци не може бити ни речи но само о међусобној мржњи и међусобном неповерењу. Сурова дисциплина и моћи ће одржати ту војску у мирно доба у јединству, но оно је само спољње, чист ’заит’ ’стега’. А у рату и одсудном тренутку, када се дисциплина засведочава својом крвљу – таква војска скида маску и уклања се, штеди се, предаје се, бежи“.²⁶

²⁶ Димитрије Ђурић, *Основна тактика три рода војске*, Београд, 1879, стр. 58.

Официри, посебно они на високим дужностима, морају да прате политику, закључују и према њој усмеравају и регулишу стратегијску употребу војске. Истовремено, политика војске, а и официра, треба да почива на: (1) теорији о вођењу рата и (2) ратним циљевима и снагама за њихово остваривање. Уклапање официра у политичке норме које су повезане са политиком одбране и стварање јасних циљева услов су за остварење јединствене воље код потчињених. Истовремено, неприхватљиво је повезивање официра са политичким странкама које се боре за власт. Као професионалци, они се могу везати само за политику одбране Савезне Републике Југославије. Зато је питање политичких норми у Војсци Југославије условљено утемељењем њене политике одбране.

Религијске норме су форме друштвене свести које садрже и друге посебне сфере вредности: моралне, обичајне, норме праведности итд.²⁷ Религија се јавља као посебан систем норми које су ван стварности савременог живота и технолошког развоја. То се посебно односи на војну праксу, где религија престаје да постоји као посебна форма друштвене свести. Официр у току борбених дејстава одређује услове опстанка себи и потчињенима. Он познаје своју моћ и моћ своје јединице. Ослобођен садржаја везаних за религију, официр мора бити реалан судија и законодавац. Стрепње и надања везана за себе и потчињене не могу се испољавати ван стварности.

Официр може спроводити личну веру као облик разумевања и тумачења егзистенцијалних садржаја религије, вечног сукоба човека са прошлошћу и сталног осећања сукоба са светом у којем живи. Он може у слободно време да прихвати одређене религиозне норме које су везане за моралну и обичајну сферу и које не утичу на изградњу борбене моћи јединице. Он може да иде у цркву, моли се, слави славу, крсти децу, учествује у литији и литургији, али је недопустиво да буде верски фанатик, односно да верује да ће му молитва донети победу без борбе. Веру, обичаје, велика и славна дела наших народа официр треба да познаје због изградње морала јединице.

Војска Југославије мора да пропише начине понашања официра у току разних религиозних празника.²⁸ Основно је да се официри понашају у складу са културним нормама, а да се институционално понашање регулише у посебном праву Војске Југославије.

²⁷ „Религија је систем идеја, праћена одређеним осећањима побожности, страха, тајновитости, који суштину света и положај човека у њему објашњава помоћу извесних надискуствених чињеница које се не могу проверити ни доказати, у које се може само веровати. Вера је главни елемент религије, у оно што говори религија, може се само веровати а не може се проверити ни знати“. Др Радомир Лукић, *Основи социологије*, Научна књига, Београд, 1984, стр. 268.

²⁸ Наређењем министра војног и Морнарице бр. 42081 од 05. 09. 1892. године дат је списак празника појединих вероисповести: 1) за православне и гркокатолике (Св. Сава, Божић, Ускрс и дан славе); 2) за римокатолике (Ускрс, Божић, Духови, Сви свети и Брашњанчево); 3) за муслимане (Курбански бајрам, Рамазански бајрам и Мевлуд); 4) за Јевреје (Пасха). Свака јединица имала је своју славу која се славила као успомена на одређене значајне датуме из прошлости (дан устанка против Турака, дан установљења неке јединице, дан рођења или смрти лица чије име носи јединица итд.). *Службени гласник* бр. 37 од 08. 09. 1892, стр. 1664.

Културне нормe се односе на садржаје преко којих се испољавају битне одлике народа Југославије, духовна добра које је човек створио и њима располаже, почев од свакодневних животних навика и обичаја до највиших творевина уметности. У мноштву културних појава официјер мора да нађе своје место, да буде образован и просвећен према највишим стандардима културних норми. Његова духовна култура мора да почива на резултатима друштва у науци, уметности, организацији друштвеног и државног живота, у обичајима и моралу. Што се тиче националне културе, мора да познаје: историјску традицију, морал и обичаје, језик, књижевност и уметност сваког народа, те културу рада и говора. Официјер мора да буде образован изнад просека (да познаје светске језике, природне и друштвене науке). Посебно мора водити рачуна о пристојности, лепом понашању, пажљивом опхођењу и друштвеној обзирности. Познавање и примењивање културних норми омогућује стварање нове слике о официјеру Војске Југославије и повећање његове популарности у народу.

Закључак

Захватом и одговарајућим третманом особина које би требало да има официјер Војске Југославије учињен је покушај да се одговори на то значајно питање са којим официјери наше војске свакодневно живе и раде. Синтетизовани на основу компонената три целине, могу се извести следећи закључци:

1. Официјер мора да буде патриота, храбар, образован, енергичан, примеран, тактичан, суров, правичан, строг, честољубив, хладнокрван, инвентиван, креативан и славољубив.

2. Официјер мора бити добар организатор и руководилац. Да би то био мора поседовати: таленат, интелигенцију, прихватљивост, вредноћу, искуство, моралност, темпераментност, иницијативност и ауторитативност.

3. Официјер мора да се придржава норми друштвеног понашања: обичајне, моралне, правне, политичке, религиозне и културне норме.

Официјер мора да се у васпитању потчињених понаша према захтевима рата а не мира. Мора увек да буде узоран и да се клони навика које штете његовом угледу. У свим ситуацијама треба да се понаша тактично и културно и да испољава углађеност. Осим тога, мора да поштује потчињене. У свим приликама официјер мора да поседује оптимизам и одушевљење. Мора да буде праведан и частан. И када је ван службе ни једног тренутка не сме да занемари војнички дух и понашање.

На крају, у маси војске има веома мало стварно храбрих војника, па битку добија официјер који контролише појаву страха у својој јединици. Основ рата је човеково срце, које делује под утицајем страха од заробљавања, рањавања или погибије. У таквим условима победиће она војска која има часне официјере, спремне и способне да војнике поведу у ратну победу.